

Wojciech Sroka

Uniwersytet Rolniczy im Hugona Kollątaja w Krakowie

STRUKTURA ORAZ INTENSYWNOŚĆ UŻYTKOWANIA GRUNTÓW ROLNYCH W MIASTACH I NA OBSZARACH PODMIEJSKICH¹

STRUCTURE AND INTENSITY OF THE USAGE OF AGRICULTURAL LANDS IN TOWNS AND SUBURBAN AREAS

Słowa kluczowe: użytki rolne, struktura, miasto, miejskie obszary funkcjonalne

Key words: agricultural land, structure, functional urban areas

Abstrakt. Podjęto próbę oceny zróżnicowania zasobów oraz struktury użytków rolnych w ośrodkach wojewódzkich Polski oraz ich obszarach funkcjonalnych. W wyniku prowadzonych badań wykazano, że w stolicach badanych regionów udział użytków rolnych w powierzchni ogółem jest znacznie niższy (36,8%) niż średnio w Polsce, a w kolejnych strefach gmin sukcesywnie się zwiększa. Ośrodki wojewódzkie oddziałują również na strukturę użytków rolnych. W miastach (rdzeniach) występuje duża polaryzacja w zakresie udziału upraw intensywnych i ekstensywnych. Im bliżej centrów miast, tym wyższy udział gruntów użytkowanych bardzo ekstensywnie i jednocześnie stosunkowo wysoki udział upraw bardzo intensywnych. Wraz z oddalaniem od miast polaryzacja ta zanika.

Wprowadzenie

Obszary zurbanizowane, w tym przede wszystkim duże miasta i ich obszary funkcjonalne², są specyficznymi miejscami produkcji rolnej. Mimo pozornej dychotomii zestawienie pojęć „rolnictwo”, „użytki rolne” i „miasto” jest współcześnie nadzwyczaj uzasadnione. Badania wskazują bowiem, że około 44% powierzchni polskich miast stanowią właśnie użytki rolne (UR) [Sroka 2013]. W przypadku obszarów funkcjonalnych miast (w zależności od sposobu ich delimitacji) odsetek ten będzie o kilkanaście lub nawet kilkadziesiąt punktów procentowych wyższy. Zauważa się bardzo duże zróżnicowanie zarówno w zakresie udziału gruntów rolnych w powierzchni poszczególnych miast i gmin obszarów podmiejskich, jak i sposobów ich zagospodarowania. W literaturze przedmiotu wskazuje się, że ośrodki miejskie z różną siłą oddziałują na lokalizację produkcji rolnej, zasoby ziemi rolnej i ogólnie pojętą gospodarkę gruntami.

Lokalizacja produkcji rolnej stała się przedmiotem analiz wielu wybitnych ekonomistów, ekonomistów rolnych oraz geografów regionalnych. Liczne prace w dużej mierze opierają się na klasycznej teorii sformułowanej przez J. H. Thüнена, który zauważył, że o sposobie wykorzystania przestrzeni decyduje renta, czyli przychód z produkcji rolnej pomniejszony o koszty produkcji [Grabowska 1986]. W rezultacie skonstruował on symetryczne w stosunku do rynku zbytu strefy (kręgi) różnych typów gospodarki rolnej. Thünen zauważył, że wraz ze wzrostem odległości od miast, intensywność organizacji produkcji rolnej maleje [Wigier 2012]. Adaptacji modelu Thüнена na potrzeby badania przestrzennego rozwoju aglomeracji dokonał Alonso, a następnie model ten został rozwinięty do tzw. postaci ogólnej (*Generalised Thünen Models*). Rozpatrując cztery rodzaje działalności gospodarczej zauważył on, że lokują się one w różnych odległościach od centrum miasta – najdalej znajduje się strefa rolnicza, której dochodowość jest niższa niż w pozostałych sektorach gospodarki [Lorens, Martyniuk-Pęczek 2010]. Rozważania nad wyborem optymalnej lokalizacji produkcji podjął również A. Weber, który w odniesieniu do

¹ Opracowanie realizowane w ramach badań statutowych DS nr 3103/ZEiOR/2014.

² Miejski obszar funkcjonalny (MOF) – zgodnie z KPZK 2030 jest to układ osadniczy ciągły przestrzennie, złożony z odrębnych administracyjnie jednostek (gmin miejskich, wiejskich i miejsko-wiejskich) i składający się ze zwartego obszaru miejskiego oraz powiązanej z nim funkcjonalnie strefy zurbanizowanej.

przedsiębiorstw przemysłowych uznał, że jednym z ważniejszych czynników lokalizacyjnych są odległość od rynku zbytu i koszty transportu. Podobnie E.M. Hoover i A. Lösch w swoich teoriach dotyczących racjonalnego rozmieszczenia różnych działalności (w tym rolnictwa) priorytetowe znaczenie przypisywali odległości od rynków zbytu [Lewandowska-Gwarda, 2013].

Teoria Thüнена już w 1967 roku została obalona, a R. Sinclair przedstawił tezę o odwróceniu kręgów, jednak badania autora dotyczące rolnictwa miejskiego [Sroka 2014] wskazują, że istnieją przesłanki, aby ponownie zweryfikować wpływ ośrodków miejskich na gospodarkę gruntami rolnymi w różnych odległościach od głównego miasta. Realizowane badania wykazały bowiem, że w dużych miastach, a w zasadzie na ich obrzeżach skoncentrowane są uprawy intensywne, w tym warzywa, plantacje krzewów ozdobnych i owocowych oraz plantacje drzew i krzewów szybko rosnących. Jednocześnie zauważono, że w miastach występuje również duży udział gruntów nieużytkowanych rolniczo [Sroka 2014]. Można zatem postawić tezę, że w miastach i gminach położonych w bliskiej odległości od miast będzie występować silna polaryzacja przejawiająca się relatywnie dużym udziałem upraw bardzo intensywnych i jednocześnie wyraźną ekstensyfikacją. Im dalej od miast, tym zjawisko to będzie mniej odczuwalne.

Material i metodyka badań

Głównym celem opracowania była analiza oraz ocena zagospodarowania UR w ośrodkach (miastach) wojewódzkich Polski oraz gminach należących do ich miejskich stref funkcjonalnych, ze szczególnym uwzględnieniem powierzchni upraw bardzo intensywnych oraz ekstensywnych. Analizę prowadzono w ujęciu statycznym z wykorzystaniem danych za rok 2010. O wyborze miast do analizy zdecydowały przesłanki merytoryczne. Największe w danych województwach gminy miejskie stanowią regionalne bieguny wzrostu i właśnie tam presja sektora pozarolniczego na rolnictwo i gospodarkę gruntami rolnymi wydaje się być największa. Ponadto wokół największych miast tworzą się również duże obszary funkcjonalne, co pozwala na poszerzenie analizy.

Pierwszym postawionym zadaniem badawczym było wyodrębnienie miejskich obszarów funkcjonalnych (MOF) ośrodków wojewódzkich. Ich delimitacja na poziomie krajowym napotyka na trudności wynikające z różnych procesów historycznych i rozwojowych oraz wielkości miast i stref ich oddziaływania. Wymaga ona również doskonałej znajomości specyfiki miast i bardzo szczegółowych danych opisujących zarówno stolice województw, jak i otaczające je gminy. Dla potrzeb opracowania zaimplementowano delimitację MOF stworzoną przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego (MRR) [*Kryteria delimitacji...* 2013]. Stanowi ona jedno z najlepszych kompleksowych opracowań, a kryteria delimitacji wypracowane przez MRR są narzędziem pozwalającym na zapewnienie porównywalności metodologicznej w skali całego kraju. Do wyznaczenia MOF przyjęto 7 wskaźników w ramach trzech grup: wskaźniki funkcjonalne, społeczno-gospodarcze i morfologiczne. Z uwagi na specyfikę miast Katowice i Gdańsk, tj. bezpośredniego ich sąsiedztwa z innymi gminami miejskimi, zdecydowano, że za ośrodek wojewódzki regionu śląskiego przyjmie się aglomerację śląską, którą tworzą Katowice wraz z przyległymi 13 gminami miejskimi, a ośrodek wojewódzki regionu pomorskiego będzie stanowił Trójmiasto (Gdańsk, Sopot i Gdynia). Jest to uzasadnione merytorycznie, gdyż zarówno Trójmiasto jak i aglomeracja śląska stanowią zwarte i spójne terytorialnie oraz funkcjonalnie ośrodki miejskie. Następnie wydzielono trzy strefy gmin, w których rdzeń stanowił ośrodek wojewódzki, kolejna strefa (wewnętrzna) obejmowała gminy graniczące z ośrodkiem wojewódzkim, a pozostałe jednostki samorządu terytorialnego należące do obszaru funkcjonalnego tworzyły drugą strefę (zewnętrzną). W wyniku podziałów wyodrębniono 18 ośrodków regionalnych, 154 gminy zaliczono do 1 strefy otaczającej miasta i 112 gmin stanowiło 2 strefy obszaru funkcjonalnego³.

Główne źródło danych stanowią wyniki *Powszechnego spisu rolnego 2010* (PSR 2010), informacje dostępne w Banku Danych Lokalnych GUS oraz literatura przedmiotu. W opracowaniu przedstawiono wyniki PSR 2010 z uwzględnieniem siedziby gospodarstwa rolnego. Wybór tej metody

³ Szczegółowy wykaz gmin objętych badaniami można znaleźć w publikacji Ministerstwa Rozwoju Regionalnego [*Kryteria delimitacji...* 2013].

prezentacji danych przesądził o wyłączeniu ze zbiorowości gospodarstw innych niż gospodarstwa osób fizycznych (indywidualne), których siedziba (zarząd) znajdowała się w miastach wojewódzkich. Należy bowiem zdawać sobie sprawę z tego, że w przypadku gospodarstw działających jak przedsiębiorstwa – częściej niż w przypadku gospodarstw indywidualnych – grunty położone mogą być w innej niż siedziba jednostce podziału administracyjnego [Rolnictwo na terenach... 2013]

W opracowaniu wykorzystano wiele metod badawczych, w tym metody ogólne (dedukcyjne, wnioskowania redukcyjnego, porównań oraz analogii), metodę opisową, a także metody ilościowe, tj. analizę dynamiki oraz struktury.

Wyniki badań

W Polsce wskutek żywiłowej ekspansji przestrzennej miast, które pochłaniały przyległe obszary wiejskie [Szymańska 2007], w ich granicach administracyjnych znalazły się dość duże areale UR. Według stanu geodezyjnego na rok 2010 w ośrodkach wojewódzkich Polski około 36,8% gruntów ogółem stanowią UR. Odsetek tej kategorii gruntów waha się od około 12% w Katowicach do prawie 70% w Gorzowie Wielkopolskim. W gminach stanowiących MOF ośrodków wojewódzkich odsetek ten jest znacznie wyższy, przy czym w jednostkach samorządu terytorialnego (JTS) bezpośrednio graniczących z miastami wynosi on 57,2%, a w dalej położonych około 62,2% (tab. 1). Różnice między 1 a 2 strefą gmin są stosunkowo niewielkie (5 p.p.), ale widoczny staje się wpływ intensywnej suburbanizacji i zajmowania przez miejskich przesiedleńców, deweloperów i inne podmioty gruntów, które w przeszłości były wykazywane jako rolne.

Oceniając udział UR należących do indywidualnych gospodarstw rolnych, należy zauważyć bardzo podobne zależności jak w przypadku gruntów analizowanych według stanu geodezyjnego. Oczywiście odsetek gruntów według stanu geodezyjnego jest wyższy niż w przypadku gruntów należących do gospodarstw indywidualnych. Pozostała część UR znajduje się bowiem w posiadaniu gospodarstw innych niż indywidualne, w tym również jest własnością komunalną oraz własnością przedsiębiorstw z sektora pozarolniczego.

Tabela 1. Wybrane charakterystyki zasobów UR w ośrodkach wojewódzkich oraz ich obszarach funkcjonalnych

Table 1. Chosen characterization of the resources of agricultural lands i in provincial centers and their functional areas

Wyszczególnienie/ <i>Specification</i>	Liczba badanych JST/ <i>Number of the researched LGU</i>	Odsetek UR/Percentage of AL			
		w powierzchni ogólnej JST/ <i>in the surface of total LGU*</i>	w gospodarstwach indywidualnych w powierzchni ogółem miast/ <i>in individual farms in area land total</i>	w gospodarstwach indywidualnych do 1 ha UR/ <i>in individual farms up to 1 ha of AL</i>	w gospodarstwach indywidualnych powyżej 10 ha/ <i>in individual farms above 10 ha</i>
Ośrodki wojewódzkie/ <i>Provincial cities</i>	18	36,8	28,0	8,7	53,3
MOF strefa 1/ <i>FUA** zone 1</i>	154	57,2	42,0	5,6	59,8
MOF strefa 2/ <i>FUA zone 2</i>	112	62,2	45,4	4,9	52,9
Polska ogółem/ <i>Poland in total</i>	2 479	61,6	50,5	3,4	60,6

* dane według stanu geodezyjnego na rok 2010/data according to the geodetic state for 2010,

** miejski obszar funkcjonalny/functional urban area (FUA)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PSR 2010 [Powszechny spis.... 2010]

Source: own study based on PSR 2010 data [Powszechny spis.... 2010]

Bardzo istotnych informacji o gospodarce gruntami rolnymi dostarcza analiza ich struktury obszarowej. W miastach wojewódzkich aż 8,7% gruntów jest w użytkowaniu gospodarstw do 1 ha UR, w 1 strefie MOF odsetek ten wynosi 5,6%, a w drugiej strefie – 4,9%. Stosunkowo duże areale gruntów należące do gospodarstw najmniejszych obszarowo w miastach oraz w JST położonych w niewielkiej odległości od nich są pochodną działania mechanizmu renty ekonomicznej. Im bliżej lokalizacji jest wyższa. Właściciele najmniejszych gospodarstw rolnych oczekują, że ceny gruntów będą wzrastać i w przyszłości sprzedadzą je lub przekażą następcom na cele nierolnicze. Prowadzi to do jeszcze częstszych podziałów gospodarstw. W okresie 2002-2010 w bardzo dużych miastach wojewódzkich (powyżej 500 tys. mieszkańców) liczba indywidualnych gospodarstw rolnych o powierzchni od 1 do 2 ha UR spadła prawie o 50%. Częściowo gospodarstwa te zasilily szeregi jednostek do 1 ha, co tłumaczy dość duże udziały ziemi w tych podmiotach. Znacznie niższy odsetek UR we władaniu gospodarstw do 1 ha UR w gminach położonych w większej odległości od miast należy tłumaczyć mniejszymi możliwościami alternatywnego wykorzystania gruntów rolnych, stąd częściej prowadzona jest tam produkcja rolna, a grunty nie są nadmiernie rozdrobnione.

W miastach wojewódzkich oraz ich obszarach funkcjonalnych, mimo dużego rozdrobnienia gruntów, stosunkowo duży odsetek ziemi (powyżej 50%) użytkowany jest także przez podmioty o powierzchni powyżej 10 ha UR. Zróżnicowanie udziału tych gruntów w różnych strefach położenia JST wynika przede wszystkim z zaszciości historycznych, w tym ukształtowanej przez dziesięciolecie struktury obszarowej w danej części kraju, wykształconych powiązań z lokalnymi rynkami, czy jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej. Dotyczy to również ośrodków wojewódzkich, na obrzeżach których występuje liczna grupa dużych gospodarstw rolnych silnie powiązanych z rynkiem. Badania w gminach miejskich w Polsce pokazują, że gospodarstwa rolne są tam dwa razy silniej powiązane z rynkiem niż średnio na obszarach wiejskich [Sroka 2013].

Położenie gospodarstw rolnych w określonej strefie determinuje nie tylko strukturę obszarową, ale i strukturę UR. W miarę oddalania gruntów od centrów miast rośnie udział zasiewów i maleje udział pozostałych gruntów w tym przede wszystkim gruntów nieutrzymywanych w dobrej kulturze rolnej i ugorowanych. Analiza struktury UR wskazuje, że produkcja rolna w miastach wojewódzkich, ale i również w pierwszej strefie MOF ma charakter ekstensywny. Występuje tam bardzo duży odsetek gruntów wyłączonych z produkcji rolnej i wysoki udział łąk i pastwisk.

Tabela 2. Natężenie procesów dezagraryzacji w miastach wojewódzkich oraz ich obszarach funkcjonalnych
Table 2. Intensity of disagarization processes in provincial cities and their functional areas

Wyszczególnienie/ <i>Specification</i>	Odsetek UR nieutrzymywanych w dobrej kulturze rolnej/ <i>Percentage of AL not kept in good agricultural practices</i>	Udział/Share [%]		
		ugorów w UR w dobrej kulturze rolnej/ <i>fallow lands in AL in good agricultural practices</i>	łąk trwałych wyłączonych z produkcji/ <i>permanent meadows excluded from production</i>	pastwisk trwałych wyłączonych z produkcji/ <i>permanent pastures excluded from production</i>
Ośrodki wojewódzkie/ <i>Provincial cities</i>	12,5	10,2	17,7	3,7
MOF strefa 1/ <i>FUA zone 1</i>	7,7	4,5	13,5	7,0
MOF strefa 2/ <i>FUA zone 2</i>	7,2	3,6	12,9	4,3
Polska ogółem/ <i>Poland in total</i>	4,4	3,1	8,0	2,9

Źródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

W miastach – stolicach województw około 12,5% gruntów nie jest utrzymywane w dobrej kulturze rolnej, dalsze 10,2% powierzchni UR stanowią ugory, a prawie 20% łąk i pastwisk łącznie ujmowanych nie jest wykorzystywane produkcyjnie (tab. 2). W kolejnych strefach gmin analizowane wskaźniki są nieco niższe, a im dalej od ośrodków miejskich tym więcej gruntów rolnych jest w użytkowaniu rolniczym, przy czym nawet w drugiej strefie MOF, czyli w gminach położonych w dużej odległości od miast, produkcja rolna jest bardziej ekstensywna niż średnio w Polsce.

Większe natężenie procesów dezagraryzacji w ujęciu produkcyjnym w miastach oraz strefach podmiejskich wynika głównie ze stosunkowo dużej atrakcyjności rynku pracy w silnych ekonomicznie i dużych ośrodkach miejskich. Możliwość znalezienia lepiej płatnego oraz wyżej ocenianego (np. ze względu na prestiż) zatrudnienia w sektorze pozarolniczym przyczynia się do stopniowego wygaszania produkcji rolnej. Procesy te zazwyczaj zachodzą w kilku fazach: w pierwszej kolejności właściciele gospodarstw rezygnują z produkcji zwierzęcej, stopniowo zmniejszają intensywność produkcji w sferze nakładczej (rezygnacja z nawożenia mineralnego, ochrony roślin), następnie przekształcają grunty w użytki zielone, aby wreszcie zaprzestać jakichkolwiek zabiegów agrotechnicznych.

Przeprowadzone badania wskazują, że rolnictwo w miastach wojewódzkich oraz w JST położonych blisko miast cechuje się stosunkowo niską intensywnością organizacji, a w miarę oddalania od nich intensywność rośnie. Mamy więc do czynienia z występowaniem tzw. odwróconych kręgów Thünera. Współcześnie nie należy podważać tej tezy, bo w odniesieniu do całego arealu UR jest ona jak najbardziej właściwa, jednak gdyby analizować tylko powierzchnię zasiewów okaże się, że w miastach wojewódzkich oraz ich obszarach funkcjonalnych intensywność użytkowania gruntów jest stosunkowo wysoka i wzrasta wraz ze zbliżaniem do rynków zbytu – miast. Miejsca rolnicy prowadzący produkcję rolną koncentrują się m.in. na produkcji warzyw oraz ziemniaków – stanowią one odpowiednio 3,4% oraz 7,5% zasiewów (tab. 3). Im dalej od miast, tym udział tych roślin w strukturze zasiewów jest niższy, przy czym nawet w położonej dość daleko od miast drugiej strefie MOF jest on wyższy niż średnio w Polsce.

Tabela 3. Wybrane charakterystyki produkcji roślinnej w ośrodkach wojewódzkich oraz ich strefach funkcjonalnych
Table 3. Chosen characterization of crop production in provincial city and their functional areas

Wyszczególnienie/ <i>Detailed list</i>	Udział/Share [%]				
	zbóż w powierzchni zasiewów/ <i>AL under crop</i>	warzyw w powierzchni zasiewów/ <i>vegetables under crop</i>	ziemniaków w powierzchni zasiewów/ <i>potatoes under crop</i>	plantacji drzew i krzewów owocowych w powierzchni UR/ <i>tree and fruit bush plantation in the surface of AL in good agricultural practices</i>	plantacji szkółek i drzew i krzewów ozdobnych w powierzchni UR/ <i>nursery, tree and ornamental bush plantation in the surface of AL in good agricultural production</i>
Ośrodki wojewódzkie/ <i>Provincial cities</i>	66,6	3,4	7,5	2,8	0,35
MOF strefa 1/ <i>FUA zone 1</i>	72,7	2,6	4,6	1,2	0,22
MOF strefa 2/ <i>FUA zone 2</i>	71,7	1,6	4,6	2,1	0,25
Polska ogółem/ <i>Poland in total</i>	73,3	1,3	3,7	1,8	0,16

Źródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

W miastach wojewódzkich oraz ich strefach funkcjonalnych występuje również znacznie większy niż średnio w Polsce udział plantacji drzew i krzewów owocowych, a także plantacji szkółek i drzew ozdobnych. Stosunkowo duże udziały upraw intensywnych w miastach oraz obszarach podmiejskich z jednej strony wynikają z tego, że znaczna część gruntów nie jest tam użytkowana, a więc podstawa obliczeń (powierzchnia zasiewów i powierzchnia UR w dobrej kulturze rolnej) jest stosunkowo niska. Z drugiej strony, należy odnieść się do powracającej do łask teorii renty gruntowej. Oczywiście działanie mechanizmu rent jest zaburzone przez interwencję państwową, w tym ustawę dotyczącą ochrony gruntów rolnych (w dużym stopniu nie dotyczy gmin miejskich) czy wreszcie plany zagospodarowania przestrzennego, stąd decyzje producentów nie zawsze są dla nich optymalne. Niemniej jednak należy podkreślić, że właściciel ziemi zazwyczaj dąży do uzyskiwania jak najwyższej renty z tytułu posiadania gruntów i na tej podstawie decyduje o sposobach jej wykorzystania. W przypadku miast i ich obszarów funkcjonalnych, gdzie alternatywne możliwości zagospodarowania ziemi rolnej są stosunkowo wysokie, producenci rolni będą decydować się na jej uprawę pod warunkiem, że przyniesie ona wyższe korzyści niż w innej działalności. Często jest to możliwe tylko w sytuacji uprawy roślin bardzo intensywnych, w tym warzyw, ziemniaków, a także upraw trwałych bądź pod warunkiem korzystania z efektu skali, np. przez użytkowanie dużych arealów mniej intensywnych roślin. Ponadto miejskie i podmiejskie gospodarstwa rolne często korzystają z renty położenia i oferują swoje produkty w pobliskich miastach.

Podsumowanie i wnioski

Uzyskane wyniki wykazały, że rolnictwo oraz gospodarstwa rolne stanowią znaczący element przestrzeni zurbanizowanych. W ośrodkach wojewódzkich Polski około 36,8% gruntów ogółem stanowią UR, a w kolejnych strefach gmin odsetek jest coraz wyższy. Zaznacza się również bardzo wyraźna zależność między położeniem gmin w stosunku do miasta (rdzenia) a udziałem gruntów w gospodarstwach najmniejszych obszarowo. W ośrodkach wojewódzkich około 8,7% UR jest użytkowane przez jednostki do 1 ha. W 1 strefie obszaru funkcjonalnego odsetek ten wynosi 5,6%, a w drugiej – 4,9%. Jest to wynikiem działania mechanizmu renty ekonomicznej. W bliskiej odległości od stref mocno zurbanizowanych popyt na ziemię, a tym samym jej ceny są bardzo wysokie, stąd gospodarstwa rolne często są dzielone lub po kawałku sprzedawane.

Prowadzone badania wykazały również, że ośrodki miejskie mocno oddziałują na strukturę UR i intensywność organizacji rolnictwa. W miastach wojewódzkich, w których występuje dobrze rozwinięty rynek pracy produkcja rolna jest bardzo ekstensywna lub nawet zupełnie wygaszana – około 20% UR jest ugorowanych lub nieutrzymywanych w dobrej kulturze rolnej. W kolejnych strefach gmin udział gruntów wyłączonych z produkcji rolnej jest coraz niższy, ale nawet w JST położonych w dużej odległości od miast jest wyższy niż średnio w Polsce. Niemniej jednak obok potęgowanych przez rozwój miast procesów dezagrarnizacji w ośrodkach wojewódzkich oraz ich obszarach funkcjonalnych stosunkowo duży udział zasiewów stanowią uprawy warzyw i ziemniaków. Ich odsetek w miastach wojewódzkich oraz w pierwszej strefie MOF jest prawie dwukrotnie wyższy niż średnio w Polsce. Występują tam również relatywnie duże powierzchnie upraw trwałych, w tym sadow drzew i krzewów owocowych. Należy zatem pozytywnie zweryfikować postawioną tezę o występowaniu silnej polaryzacji, przejawiającej się jednoczesnym relatywnie dużym udziałem upraw intensywnych i ekstensywnych. Polaryzacja zanika wraz z oddalaniem się gmin strefy funkcjonalnej od ich rdzeni (miast wojewódzkich).

Literatura

- Grabowska U. 1986: *Ekonomika gospodarstw indywidualnych w strefie podmiejskiej*, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, Warszawa.
- Kryteria delimitacji miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich*. 2013: Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, dostępne online: http://www.kujawsko-pomorskie.pl/pliki/wiadomosci/zit/dokumenty/kryteria_delimitacji.pdf.

- Lewandowska-Gwarda K. 2013: *Rola przestrzeni w badaniach ekonomicznych*, Acta Universitatis Nicolai Copernici. Economy, XLIV, nr 1, 145-158.
- Lorens, P. Martyniuk-Pęczek J. 2010: *Zarządzanie rozwojem przestrzennym miast*, Wydawnictwo Urbanista, Gdańsk.
- Powszechny spis rolny 2010*. 2010: GUS, Warszawa.
- Rolnictwo na terenach miejskich w województwie mazowieckim*. 2013: Urząd Statystyczny w Warszawie, Warszawa.
- Sroka W. 2013: *Rolnictwo i gospodarstwa rolne w miastach – znaczenie i zakres zjawiska*, Roczn. Nauk. SERiA, t. XV, z. 3, 317-322.
- Sroka W. *Rolnictwo miejskie przed i po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej – wybrane aspekty zmian strukturalnych*. 2014: Zesz. Nauk. SGGW, „Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej”, w druku.
- Szymańska D. 2007: *Urbanizacja na świecie*, PWN, Warszawa.
- Wigier M. 2012: *Czas i przestrzeń w długookresowym rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich – ujęcie retrospektywne*, J. Agrib. Rural Dev., nr 24, 263-272.

Summary

This analysis is an attempt at evaluation of both the diversity of resources and agricultural land structure in the main cities in Poland and their functional areas. The conducted research pinpoints that the share of agricultural lands in area land total is substantially lower (36,8%) in capital cities of the researched regions than on average in Poland, whereas the share of agricultural land is considerably higher in the subsequent districts. Moreover, the provincial centers have an impact on the structure of agricultural lands. It is noticed that in cities (the cores) there is a great polarization in the scope of intensive and extensive cultivation. The closer agricultural lands are to the cities, the greater the share of extensively and intensively used lands. Polarization vanishes when agricultural lands are further from the cities.

Adres do korespondencji
dr inż. Wojciech Sroka
Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłątaj w Krakowie
Instytut Ekonomiczno-Społeczny
Al. Mickiewicza 21, 31-120 Kraków
tel. (12) 662 43 54
email: w.sroka@ur.krakow.pl